

บทเรียนสำเร็จรูป

เรื่องการอ่านคำบาลีและสันสกฤต

รายวิชาภาษาไทย ๑ รหัสวิชา ท ๔๑๑๐๑
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

พงษ์ศักดิ์ กุลชาติ
กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย
โรงเรียนพรหมพิรามวิทยา อำเภอพรหมพิราม
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพิษณุโลก เขต ๓

ข้อแนะนำในการใช้บทเรียนสำเร็จรูป

บทเรียนสำเร็จรูปเรื่องนี้มี กรอบ เป็นบทเรียนสำเร็จรูปที่ใช้เรียนรู้ด้วยความสามารถของตนเองโดยไม่จำกัดเวลา ให้ผู้เรียนอ่านคำแนะนำและทำตามคำชี้แจงแต่ละขั้นตอนตั้งแต่ต้นไปจนจบ ดังต่อไปนี้

๑. อ่านจุดประสงค์การเรียนรู้ แล้วจะทราบว่าเมื่อเรียนจบบทเรียนนี้แล้วท่านจะสามารถทำอะไรได้บ้าง
๒. ทำแบบทดสอบก่อนเรียน (Pre – test) ตามความเข้าใจ ด้วยความซื่อสัตย์ แล้วเก็บไว้ตรวจพร้อมกันแบบทดสอบหลังเรียน (Post – test)
๓. อ่านบทเรียนไปเรื่อย ๆ ตามลำดับทีละกรอบ ตอบคำถามในกรอบที่มีคำถามด้วยตนเอง
๔. เมื่ออ่านบทเรียนอย่าเปิดดูคำถาม เมื่ออ่านคำถามอย่าย้อนกลับมาดูบทเรียน
๕. หน้าที่มีคำถามจะมีเฉลยไว้ในหน้าถัดไป ดังนั้น ควรตอบคำถามให้เสร็จก่อนแล้วจึงเปิดหน้าถัดไปเพื่อดูเฉลย ควรใช้สมุดจดงานบันทึก เพื่อตรวจสอบความเข้าใจ
๖. เมื่อเปิดดูเฉลยแล้ว ถ้าตอบผิด ให้กลับไปอ่านกรอบนั้นใหม่ ตอบใหม่ให้ถูกต้อง
๗. ค่อย ๆ ทำความเข้าใจกับเนื้อหา ไปทีละกรอบ ไม่ต้องกังวล
๘. ศึกษาจบแล้ว ทำแบบทดสอบหลังเรียน (Post – test) แล้วดูเฉลยและตรวจ ทั้งแบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน เพื่อเปรียบเทียบผลด้วยตนเอง

ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

อ่านออกเสียงให้ผู้อื่นฟัง ท่องจำบทอาขยานที่ประทับใจเพื่อการสื่อสาร และมีมารยาทในการอ่าน

จุดประสงค์ปลายทาง

อ่านออกเสียงคำที่มาจากภาษาบาลีและสันสกฤตได้

จุดประสงค์นำทาง

๑. บอกลักษณะของคำที่มาจากภาษาบาลีและสันสกฤตได้
๒. อธิบายหลักเกณฑ์การอ่านคำที่มาจากภาษาบาลีและสันสกฤตได้
๓. อ่านออกเสียงคำที่มาจากภาษาบาลีและสันสกฤตได้ถูกต้อง

แบบทดสอบก่อนเรียน

รายวิชาภาษาไทย ๑ รหัสวิชา ท ๔๑๑๐๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔

เรื่อง การอ่านออกเสียงคำภาษาบาลีสันสกฤต

*****

คำชี้แจง ให้นักเรียนทำเครื่องหมาย X ทับตัวอักษรหน้าข้อความที่เป็นคำตอบที่ถูกต้องที่สุด เพียงข้อละ

๑ ตัวเลือก

๑) คำว่า “สมรรถภาพ” ออกเสียงว่าอย่างไร

ก. สะ - มัด - พาบ

ข. สะ - หมัด - พาบ

ค. สะ - มัด - ละ - พาบ

ง. สะ - หมัด - ละ - พาบ

๒) คำว่า “ประกาศนียบัตร” เป็นการอ่านออกเสียงแบบใด

ก. อักษรนำ

ข. เรียงพยางค์

ค. คำสมาส

ง. ตามความนิยม

๓) คำว่า “ปริตร” อ่านว่าอย่างไร

ก. ปะ - ริต

ข. ปะ - หริต

ค. ปะ - ริ - ตะ

ง. ปะ - ริต - ตะ

๔) คำว่า “อรหันต์” อ่านว่าอย่างไร

ก. ออน - ระ - หัน

ข. ออ - ระ - หัน

ค. อะ - ระ - หัน

ง. ออน - หัน

๕) คำว่า “วิถดถาร” เป็นการอ่านแบบใด

ก. คำสมาส

ข. เรียงพยางค์

ค. ตามความนิยม

ง. ตัวสะกดตัวตาม

๖) คำในข้อใดเป็นการอ่านตามความนิยม

ก. อาสาพหุชา ออกเสียงว่า อา - สาน - ละ - บู - ชา

ข. อุบัติเหตุ ออกเสียงว่า อุ - บัด - ตี - เหตุ

ค. สวรรคต ออกเสียงว่า สะ - หวัน - คค

ง. ปรปักษ์ ออกเสียงว่า ปอ - ละ - ปัก

๙) คำในข้อใด ไม่ ออกเสียง “อะ” ตามหลังตัวสะกด

ก. วิทยา วิฑู

ข. พัสดุ ราษฎร

ค. พิสมัย มัชฌม

ง. อาชญา อธิษฐาน

๑๐) คำในข้อใดมีวิธีการอ่านออกเสียงต่างจากข้ออื่น

ก. อัปสร สัปดาห์

ข. ทรชน ธรณี

ค. อรชร วรกาย

ง. มรณา มรกต

๑๑) คำในข้อใดอ่านออกเสียงต่างจากข้ออื่น

ก. ภรรยา

ข. บรรพต

ค. บรรยาย

ง. สรรเสริญ

๑๒) คำในข้อใด ไม่ อ่านออกเสียงพยางค์ท้ายเป็นตัวสะกด

ก. พยาธิ (ความเจ็บไข้)

ข. วรรติ (เล็ก)

ค. ธนาณัติ

ง. ปัญญัติ

กรอบเริ่มต้น

ตัวดีครับ เพื่อนๆ ที่รักทุกคน ก่อนที่เพื่อนๆ จะได้เรียนรู้เรื่องหลักการอ่านคำที่มาจากภาษาบาลีและสันสกฤต ผมขออธิบายข้อสังเกตคำที่มาจากภาษาบาลีและสันสกฤตให้เพื่อนๆ ได้ทราบพอสังเขปก่อนนะครับ

ลักษณะของคำที่มาจากภาษาบาลี มีหลักสังเกต ดังนี้

๑. พยัญชนะตัวสะกดและตัวตาม จะใช้พยัญชนะวรรคเดียวกัน โดยเมื่อพยัญชนะแถวที่ ๑ สะกด พยัญชนะแถวที่ ๑ และ ๒ จะเป็นตัวตาม เช่น ทุกข์ อัจฉรา สัตต, พยัญชนะแถวที่ ๓ สะกด จะใช้พยัญชนะที่ ๓ และ ๔ เป็นตัวตาม เช่น อักคิ อิทธิ, และถ้าพยัญชนะแถวที่ ๕ สะกด จะใช้พยัญชนะแถวที่ ๑ - ๕ เป็นตัวตาม เช่น สงฆ์ องค์กร ปัญญา คัมภีร์ ชันติ ภันท์ เป็นต้น
๒. เป็นพยัญชนะวรรค ฎะ นิยมตัดตัวสะกดเดิม แล้วใช้ตัวตามสะกดแทน เช่น วุฑฺฒิ เป็น วุฑฺฒิ, รัฏฺฐั เป็น รัฐ
๓. ตัวสะกดและตัวตาม เป็นพยัญชนะเดียวกัน บางที่ตัดออกหนึ่งตัว เช่น รัชกาล เป็น รัชกาล , เขตต์ เป็น เขต
๔. นิยมใช้ พ เช่น กิพา จุพา

ลักษณะของคำที่มาจากภาษาสันสกฤต มีดังนี้

๑. ไม่มีหลักการสะกดที่แน่นอน พยัญชนะตัวหนึ่งสะกดตัวใดในวรรคจะตามก็ได้ เช่น อักนิ อาชญา จันทร บัทร
๒. นิยมใช้ ท เช่น กริชา จุชา
๓. นิยมใช้ ศ ษ เช่น ศาล ศีรษะ ราชภูร์ กษัตริย์ เศรษฐี
๔. นิยมใช้ ฤ ฤ ฤ ฤ ฤ ไอ เอา เช่น ฤทธิ ไมตรี เสาร์ ฤค
๕. นิยมใช้ รร เช่น หารรษา กรรม สวรรค์
๖. นิยมใช้คำควบกล้ำ เช่น จักร สมัคร สตรี สงคราม เป็นต้น

คำถาม :

คำ “วิฑู”
เป็นคำที่มาจาก
ภาษาใด

กรอบความรู้ที่ ๑

คำภาษาบาลีและสันสกฤต เมื่อนำเข้ามาใช้ในภาษาไทย จะมีวิธีการอ่านออกเสียงแตกต่างกันไป ดังนี้ครับ

ลักษณะที่ ๑ การอ่านแบบเรียงพยางค์ เป็นการอ่านตามอักขรวิธีของภาษาเดิม โดยพยัญชนะที่ไม่มีสระกำกับจะออกเสียงสระ “อะ” ทุกพยางค์ เช่น

สรณ	อ่านว่า	สะ - ระ - นะ ,	สมถ	อ่านว่า	สะ - มะ - ะ
กรณี	“	กะ - ระ - นี ,	อริย	“	อะ - ริ - ยะ
อิสิปตนะ	“	อิ - สิ - ปะ - ตะ - นะ	ปกติ	“	ปะ - กะ - ตี
กรกฏาคม	“	กะ - ระ - กะ - ตา - คม ฯลฯ			

ยกเว้น คำที่พยัญชนะตัวแรกไม่มีสระกำกับ และตามด้วยตัว “ร” จะออกเสียงเป็นเสียงสระ “อ” เช่น

ทรชน	ออกเสียงว่า	ทอ - ระ - ชน
ธรณี	“	ทอ - ระ - นี
มรณา	“	มอ - ระ - นา
มรกต	“	มอ - ระ - กต

คำถาม : คำว่า “อรหันต์” อ่านว่าอย่างไร

เฉลยคำตอบกรอบเริ่มต้น

ภาษาสันสกฤต

ศึกษากรอบต่อไปนะคะ

กรอบความรู้ที่ ๒

ลักษณะที่ ๒ การอ่านแบบพยัญชนะสังโยค หมายถึง การออกเสียงในลักษณะของคำที่มีตัวสะกด ตัวตาม ซึ่งมีหลักสังเกต ดังนี้

๒.๑ คำที่มีตัวสะกดเป็นพยัญชนะวรรณ ทั้ง ๕ วรรณ และมีพยัญชนะตัวตามเป็นพยัญชนะด้วย หรือ เป็น ศ ย ส มักจะไม่ออกเสียง “อะ” ในคำที่เป็นตัวสะกด เช่น

สัปดาห์	อ่านว่า	สั - ดา
วิถถาร	“	วิด - ถาน
ปรัชญา	“	ปรัด - ยา
มัจฉา	“	มัด - ฉา
ภักดี	“	พัก - ดี
วัดถุ	“	วัด - ถุ

แต่ก็มีคำบาลีสันสกฤตบางคำ ที่ออกเสียงไม่ตรงตามหลักเกณฑ์ดังกล่าว โดยคำคำบางคำทั้งตัวสะกดและตัวตามเป็นพยัญชนะวรรณ แต่ก็ออกเสียง “อะ” ตามหลังตัวสะกด เช่น

ลัคนา	อ่านว่า	ลัก - คะ - นา	อัคนี	อ่านว่า	อัก - คะ - นี
รัตนา	“	รัต - ตะ - นา	ปีถมา	“	ปีด - ทะ - มา
อาถมา	“	อาด - ตะ - มา	พัฒนา	“	พัด - ทะ - นา

เฉลยคำตอบกรอบที่ ๑

อรหันต์ อ่านว่า อะ - ระ - หัน

คำถาม : “อัปสร” อ่านว่าอย่างไร

ศึกษากรอบต่อไปนะคะ

กรอบความรู้ที่ ๓

๒.๒ คำที่มีตัวสะกดเป็นพยัญชนะวรรณ แต่มีตัวตามเป็น **ย ล ร ว** มักจะออกเสียง “อะ” ในคำที่เป็นตัวสะกด ตัวอย่างเช่น

วิทยา	อ่านว่า	วิด - ทะ - ยา
จัตวา	“	จัด - ตะ - วา
เพชรรา	“	เพ็ด - ชะ - รา
วิปลาศ	“	วิบ - ปะ - ลาด (วิ - ปะ)
นิตยา	“	นิด - ตะ - ยา

ยกเว้น คำที่สะกดด้วย ง ญ ณ น ม และมีพยัญชนะตัว ข ร ล ว เป็นตัวตาม ในบางคำ จะไม่ออกเสียง “อะ” เช่น

กันยา	อ่านว่า	กัน - ยา
ชั้นวา	“	ทัน - วา
ชั้นยา	“	ทัน - ยา

คำถาม : คำว่า “มรรยาท” อ่านว่าอย่างไร

เฉลยคำตอบกรอบที่ ๒

อัปสร อ่านว่า อัป - สอน

ศึกษากรอบต่อไปนะคะ

กรอบความรู้ที่ ๔

๒.๓ คำที่ตัวสะกด เป็นพยัญชนะใน เชนวรรค
(ย ร ล ว ศ ษ ส) ตัวตามจะเป็นพยัญชนะใดก็ตาม
ให้ออกเสียง “อะ” ตามหลังตัวสะกด เช่น

กัลยา	อ่านว่า	กัน - ละ - ยา
ศุลกากร	“	สุน - ละ - กา - กอน
มารยาท	“	มา - ระ - ยาด
ไอยรา	“	ไอ - อะ - รา
พิศมัย	“	พิด - สะ - ไหม
วิษณุ	“	วิด - สะ - นุ
บุษบา	“	บุค - สะ - บา
อัครรรย์	“	อัด - สะ - จัน
พิศวาส	“	พิด - สะ - หวาด

ยกเว้น คำบางคำ ที่ไม่อ่านออกเสียงตาม
หลักเกณฑ์ข้อนี้ เช่น

ขนิษฐา	อ่านว่า	ชะ - นิด - ลา
เศรษฐี	“	เสด - ติ
อริษฐาน	“	อะ - ทิด - ถาน

คำถาม : คำว่า “**ศิษยานุศิษย์**” อ่านว่าอย่างไร

เฉลยคำตอบกรอบที่ ๓

“มรรยาท” อ่านว่า มั่น - ยาด

ศึกษากรอบต่อไปนะคะ

กรอบความรู้ที่ ๕

ลักษณะที่ ๓ การอ่านตามความนิยม เป็นลักษณะ

การออกเสียงตามความเคยชิน ความสะดวก และ

ความไพเราะ ของคนไทย ซึ่งมีข้อสังเกต ดังนี้

๓.๑ คำที่ไม่มีรูปสระกำกับ เมื่อไทยนำเข้ามาใช้

มักจะออกเสียงพยัญชนะตัวสุดท้าย เป็นเสียงสะกด

และออกเสียงสระ เป็น เสียง สระ “โอะ” เช่น

กมล	เคิมอ่าน	กะ - มะ - ละ	ไทยอ่าน	กะ - มน
ชนก	“	ชะ - นะ - กะ	“	ชะ - นก
นายก	“	นา - ยะ - กะ	“	นา - ยก
อุทก	“	อุ - ทะ - กะ	“	อุ - ทก

ในลักษณะเดียวกัน ถ้าพยัญชนะตัวสุดท้าย

เป็น “ร” มักออกเสียงสระเป็น เสียงสระ “อ”

ตัวอย่างเช่น

วานร	อ่านว่า	วา - นอน
สิงขร	“	สิง - ขอน
อุทธรณ์	“	อุต - ทอน
อุทุมพร	“	อุ - ทุม - พร
อรชร	“	ออ - ระ - ชอน

คำถาม : คำว่า “บวร” อ่านว่าอย่างไร

เฉลยคำตอบกรอบที่ ๔

อ่านว่า ลิด - สะ - ยา - นุ - ลิด

ศึกษากรอบต่อไปนะคะ

กรอบความรู้ที่ ๖

๓.๒ การออกเสียงสระ อี อุ ซึ่งอยู่ท้ายพยางค์ หมายถึง คำที่มาจากภาษาบาลีและสันสกฤต ซึ่งเดิมเป็นคำ ๒ พยางค์ โดยพยางค์มีสระ อี อุ กำกับ คนไทยจะไม่อ่านออกเสียงสระนั้น แต่จะใช้พยัญชนะต้นของพยางค์หลังเป็นเสียงสะกด เช่น

เกตุ	ออกเสียง	เกด
เหตุ	“	เหด
เมรุ	“	เมน
ชาติ	“	ชาด
ญาติ	“	ยาด
เกียรติ	“	เกียด
จักรพรรดิ	“	จัก - กะ - พัด

ยกเว้น คำ “วุฒิ” จะออกเสียง “วุด - ทิ” ไม่ออกเสียง “วุด” ทั้งนี้เพราะ ศัพท์เดิมเป็น วุฑฒิ จึงอ่านตามหลักของภาษาเดิม

คำถาม : คำ “โกฏิ” อ่านว่าอย่างไร

เฉลยคำตอบกรอบที่ ๕
บวร อ่านว่า บอ - วอน

ศึกษากรอบต่อไปนะคะ

กรอบสรุป

เป็นอย่างไรบ้างครับเพื่อนๆ การอ่านคำบาลี-สันสกฤต ไม่ยากเลย ใช่ไหมครับ ต่อไปนี้ เพื่อนๆ ลองทำแบบฝึกหัด เพื่อทดสอบความเข้าใจ ติ้ไหมครับ

ให้เขียนคำอ่านคำต่อไปนี้

๑. มรกต อ่านว่า .....
๒. ภรณ์ อ่านว่า .....
๓. ทิฐิ อ่านว่า .....
๔. เมรุ อ่านว่า .....
๕. พยาธิ อ่านว่า .....
๖. ปรัชญา อ่านว่า .....
๗. สันนิษฐาน อ่านว่า .....
๘. วิตถาร อ่านว่า .....
๙. บพิตร อ่านว่า .....
๑๐. วิบัติ อ่านว่า .....

เฉลยคำตอบคำกรอบที่ ๖

อ่านว่า “โกต”

รางวัลคนเก่งครับ

แบบทดสอบหลังเรียน

รายวิชาภาษาไทย ๑ รหัสวิชา ท ๔๑๑๐๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔
เรื่อง การอ่านออกเสียงคำภาษาบาลีสันสกฤต

*****

คำชี้แจง ให้นักเรียนทำเครื่องหมาย X ทับตัวอักษรหน้าข้อความที่เป็นคำตอบที่ถูกต้องที่สุด เพียงข้อละ ๑ ตัวเลือก

๑) คำว่า “มกราคม” ออกเสียงว่าอย่างไร

ก. มก - รา - คม

ข. มก - กะ - รา - คม

ค. มะ - กะ - รา - คม

ง. มั - กะ - รา - คม

๒) คำว่า “สมรรถภาพ” เป็นการอ่านออกเสียงแบบใด

ข. อักษรนำ

ข. เรียงพยางค์

ค. คำสมาส

ง. ตามความนิยม

๓) คำว่า “วิตถาร” อ่านว่าอย่างไร

ก. วิด - ถาน

ข. วิ - ตะ - ถาน

ค. วิด - ตะ - ถาน

ง. วิด - ตะ - ถา - ระ

๔) คำว่า “อรหันต์” อ่านว่าอย่างไร

ก. ออน - หัน

ข. อะ - ระ - หัน

ค. ออ - ระ - หัน

ง. ออน - ระ - หัน

๕) คำว่า “สัปดาห์” เป็นการอ่านแบบใด

ก. คำสมาส

ข. เรียงพยางค์

ค. ตามความนิยม

ง. ตัวสะกดตัวตาม

๖) คำในข้อใดเป็นการอ่านตามความนิยม

ก. อุบัติเหตุ

ออกเสียงว่า อุ - บัด - ตี - เหตุ

ข. อาชยาน

ออกเสียงว่า อา - ชะ - หยาน

ค. สวรรคต

ออกเสียงว่า สะ - หวัน - คต

ง. ปรปักษ์

ออกเสียงว่า ปอ - ระ - ปัก

๙) คำในข้อใด ไม่ ออกเสียง “อะ” ตามหลังตัวสะกด

ก. วิทยา วิทย์

ข. พัสค จัตวา

ค. พิสมัย พิศวาส

ง. วัตถุ อธิษฐาน

๑๐) คำในข้อใดมีวิธีการอ่านออกเสียงต่างจากข้ออื่น

ก. ธรณี มรกต

ข. ทรชน มรณา

ค. อัปสร จรรยา

ง. อรชร วรกาย

๑๑) คำในข้อใดอ่านออกเสียงต่างจากข้ออื่น

ก. ภรรยา

ข. บรรยาย

ค. บรรพต

ง. สรรเสริญ

๑๒) คำในข้อใด ไม่ อ่านออกเสียงพยางค์ท้ายเป็นตัวสะกด

ก. บัญญัติ

ข. ธนาณัติ

ค. วิรติ (เล็ก)

ง. พยาธิ (ความเจ็บไข้)

เฉลย แบบทดสอบก่อนเรียน

๑.	ค
๒.	ข
๓.	ก
๔.	ค
๕.	ง
๖.	ก
๗.	ง
๘.	ก
๙.	ข
๑๐.	ก

รางวัลให้คนเก่งค่ะ

เฉลย แบบทดสอบหลังเรียน

๑.	ค
๒.	ข
๓.	ก
๔.	ข
๕.	ง
๖.	ข
๗.	ง
๘.	ค
๙.	ค
๑๐.	ง

รางวัลให้คนเก่งค่ะ

บรรณานุกรม

- เพ็ญศรี จันทรวง และสุวคนธ์ จงตระกูล. หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐานกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย “ภาษาไทย”. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แม็ค จำกัด. ๒๕๔๗.
- มฤดี จิตชัยมงคล. “ภาษาไทย” วารสารแม็ค ม. ปลาย ปีที่ ๒๖ ฉบับที่ ๓ สิงหาคม ๒๕๔๕. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แม็ค จำกัด. ๒๕๔๕.
- วารินทร์ บำรุงกุล. อ่านถูก – สะกดถูก คำ ความหมาย ประโยค. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ต้นอ่อน. ๒๕๓๖.
- วิชาการ,กรม. กระทรวงศึกษาธิการ. หนังสือเรียนภาษาไทย ท ๑๐๑, ท ๑๐๒. “ภาษาไทย เล่ม ๑” พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : ครูสภาลาดพร้าว. ๒๕๓๕.
- วิชาการ,กรม. กระทรวงศึกษาธิการ. หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐานกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย “วรรณสารศึกษา เล่ม ๑” พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : ครูสภาลาดพร้าว. ๒๕๔๖.
- สถาบันภาษาไทย,กรมวิชาการ. กระทรวงศึกษาธิการ. บรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : ครูสภาลาดพร้าว. ๒๕๔๕.
- สมปอง พิริยกิจ และ พ.อ. ศุภชัย รัตนโกมุท. แบบเรียนหลักภาษาไทย ท ๔๐๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรเพชรเกษม. ๒๕๒๒.
- สามัญศึกษา,กรม. กระทรวงศึกษาธิการ. หนังสือประกอบการเรียนภาษาไทย แบบฝึกหัดวิชาหลักภาษาไทย. กรุงเทพฯ : ครูสภาลาดพร้าว. ๒๕๑๗.

